MIKIEL ANTON VASSALLI

(Jorbot ma' l-Għadd ta' qabel paġ. 45)

Mid-dokumenti li għandi f'idejja jidher illi fis-sajf tal-1797 Vassalli kien qiegħed hawn Malta, imdiegħes fit-tixwix li kien hawn kontra l-Ordni, u milli jidher ukoll, kien ilu hawn minn biċċa żmien sewwa, sakemm madwaru kellu dawk il-bosta nies li kienu qegħdin igħinuh fil-ħsieb tiegħu u għamluh kap tagħhom. Kif Vassalli raġa' lejn Malta għas-seħħ u x'kien li kaxkru 'l hawnhekk ma nafux sewwa. Biss nistgħu ngħidu illi dik il-ħabta l-armi tar-Repubblika Franċiża, b'għaġeb tal-Ewropa u mingħajr ma l-Ordni qatt stennietha, kienu xeħtu taħt il-ħakma tagħhom biċċa kbira tal-art tal-Ewropa. L-Ordni, sabet ruħha fil-periklu. Fid-19 ta' Settembru 1792, ir-Repubblika wettqet illi l-bêni kollha tal-Ordni għandhom jiġu maqbuda. L-akbar ġid li kellha l-Ordni kienu fi Franza u għalhekk ħabta u sabta din sabet ruħha f'għaks kbir.

L-Ordni tilfet minn Franza s-somma ta' 580 elf skud u il-Kavalieri Franċiżi sfaw f'faqar hekk ikreh li kellu jmantnihom il-Gran Mastru. Bonaparti kull fejn rebaħ fl-Italja beda ukoll jaħtaf il-ġid tal-Ordni, fil-waqt li Spanja u Portugall bdew jieħdu tant fil-mija minn fuq il-bêni tagħhom sabiex jarmaw kontra Franza u b'hekk l-Ordni ġiet telliefa ta' madwar żewġ miljun skud li kienu mit-tlieta tnejn tal-fond kollu, u li kieku ma ndaħletx il-Moskovja illi, sabiex iddaħħal lill-kbarat tagħha fl-Ordni tât is-somma ta' 180 elf fjorin fis-sena, Alla jaf x'kien isir minnha. Iżda l-ħaġa flok għall-aħjar qalbet għall-agħar: il-Partit Franċiż kien ilu li nibet hawn Malta u iktar ma tikber ir-Repubblika iktar jiżdiedu huma, u dawn kienu l-Ġakbini. Hawnhekk beda jinħass il-għaks u il-Maltin li fl-aħħar żmenijiet tal-Ordni ħassew ruħhom iktar imżebelħin minn qabel mill-Kavalieri, bdew jitqarrsu u, imxewxin minn xi Kavalieri Franċiżi, bdiet tinbet fihom ix-xewqa li jbiddlu l-Gvern ta' Malta.

Vassalli, mill-banda l-oħra, żagħżugħ rasu mimlija bil-ħsieb li jifdi l-ġieħ u jarfa' l-kondizzjoni imgħarrqa tal-Maltin, u kif deherlu wkoll, ta' lsienhom bħala nazzjon, kien donnu li wasal f'waqt tajjeb. Iżda nistgħu ngħidu li l-mawra tiegħu hawn Malta minn Ruma kienet imġiegħla mill-bżonn tal-pajjiż jew minn xi taqlib ieħor f'Ruma fejn dik il-ħabta kien jinsab?

Wara r-rebħ ta' Napuljun f'bosta artijiet tal-Italia, f'Ruma kien ilu li nqala' t-taħwid sa mis-sena 1793 mita l-poplu kien qam. Il-Gvern tal-Papa ma satax jilqa' d-dħul qawwi tal-eżerċtu Franċiż illi minn Bolonja kien niżel fil-Belt Kapitali u għalhekk talab konkordat tal-paċi li twettaq fl-1796. Trattat

ieħor tal-paċi kien sar fl-istess sena bejn ir-re taż-żewġ artijiet ta' Sqallija u r-Repubblika Franċiża. Iżda l-eżerċtu Franċiż, fil-15 ta' Frar, 1798, kien daħal f'Ruma, neħħa lill-Papa mis-Setgħa tiegħu u ħadu lejn Franza fejn miet f'Valenza.

Wara dan it-taqlib kollu li ġarrab barra minn Malta, Vassalli jidher li kien ġie minn Ruma, xi ftit b'rasu mħeġġa b'dawk l-idejjiet ġodda ta' ħelsien u jedd illi fi Franza u f'artijiet oħra tal-Italia bdew ifewġu. Fil-Prefazzjoni tal-"Lexicon" kien wera kemm il-Maltin bit-tagħlim nazzjonali (kif hu jsejjaħ 'l-ilsien Malti) jista' jiddawwal iżjed, sew f'dak li hu għerf kemm f'dak li huma dmirijiet u liġijiet li hu xtaq li jsiru bil-Malti. Din il-ħaġa għal dik il-ħabta, taħt Gvern ta' Kbarat u razza latina, u tista' tgħid għalih, insemgħet bħal dagħwa wisq iżjed milli fost l-aristokrazija tal-lum. Ried li it-tagħlim lit-tfal tal-poplu jiġi mogħti b'xejn u, biex ingħid hekk, hu kien l-ewwel wieħed li fassal il-ħsieb li jsiru l-Iskejjel Popolari tal-Gvern. Bil-Vokabolarju li għamel nistgħu ngħidu li ħareġ iperper fost il-kotra tal-Maltin il-Bandiera tad-Demokrazija. Fl-aħħar tal-Prefazzjoni Vassalli wera ruħu ukoll li kien imħeġġeġ bix-xewqa li "jneħħi minn quddiem il-għajnejn tal-Maltin il-għamad li sa dak iż-żmien, għal bżonn kbir, xekkilhom. Wessa sabiex il-Maltin jagħmlu f'rashom, darba għal dejjem li jxerrdu d-dlamijiet bħalma s-seklu ta' dik il-ħabta u r-Raġuni sħiħa ta' dak iż-żmien kienu għarfu jxerrdu d-dlamijiet tal-injuranza, jiksru l-ktajjen tal-fehmiet ħżiena u ta' ħsara; li jitturufnaw għal dejjem dawk l-abbużi li lejhom kellhom qima kbira billi flokhom idaħħlu drawwiet ġodda u tal-ħaqq, jinġiebu u jitfasslu sistemi ġodda u għaqlin u li titkeċċa minn ġewwa fihom kull biża' ta' riħ kuntrarju kif huwa stess fil-bidu ta'dak ix-xogħol kien biegħed minnu kull xkiel u biża' ta' timgħir." (1)

Vassalli fl-1797 kien magħruf hawn Malta bħala raġel għaref, mixgħul b'ħeġġa kbira u bl-isbaħ ħsebijiet għal ġid pajjiżu, u għalhekk, xi nies li kienu mdejqin mill-ħakma tal-Ordni u oħrajn tal-Partit Ġakbin għażluh biex taħt iċ-ċirkostanzi koroh ta' dawk iż-żmenijiet isewwi d-dinja u, jekk hemm bżonn, jaħseb biex issir tibdila fil-Gvern ta' Malta. Kienet dik il-ħabta illi l-Vokabolarju tiegħu beda jinbiegħ u jixxerred u dak il-ktieb kien bizzejjed (għalkemm ma kien fih xejn li jbażża') li fetaħ għajnejn l-Ordni u qarrashom u li mħabba fih lil Vassalli ħaduh fuq demm id-dars.

B'dana kollu, kif issa naraw iżjed il-quddiem, Vassalli ma kellu qatt f'rasu li jeħles il-Gżira mill-Ordni, iżda għal

(1) Ara "Lexicon" Discorso Preliminare paġ: XLII par. XCIX.

ġid tal-Gżira ried illi l-Maltin ikollhom il-jedd li jistħoqqilhom bħala nazzjon u li jinfetħu l-bibien tal-kummerċ ma' artijiet u Potenzi li minnhom Malta setgħet tistenna xi faraġ u b'hekk tarfa' rasha : iżda l-Ordni minn dik il-widna ma reditx tisma' u hemm kien li Vassalli ngħaqad mal-Partit Rivoluzzjonarju.

Isem Vassalli ma jidhirx fil-ġrajjiet tal-Gżejjer ħlief f'dawn l-aħħar żmenijiet tal-Ordni, iżda dak kollu li fuqu qalulna, sew il-Kanonku Fortunat Panzavecchia *(Ultimo Periodo della Storia di Malta.* etc.) kemm Gio.A.Vassalli *(Storia di Malta)*, mhux biżżejjed biex igħarrafna bil-ftietaq kollha tal-ħtija li fuqha Vassalli weħel il-ħabs u x'għadda minnu wara dak it-taħwid kollu. Naraw ukoll li wara li daħlu l-Franċiżi u wara wkoll li dawna telqu minn Malta, isem Vassalli ma deherx iżjed f'ebda paġna tal-ġrajjiet tagħna, għalkemm dan l-imsejken ta' bniedem, wara li tilef għaqlu u ġidu kollu għall-fidwa ta' ħutu l-Maltin (kif għandi naħseb bl-iktar fehma tajba), wara li għal snin kellu jitlaq l-istudji għeżież biex jaqdi x-xewqat ta' sħabu, kellu għal dawra ta' 4 snin sħaħ ibati tbatijiet ta' ħabs, ħarba, ġuħ, mard u fl-aħħar turrufnament għal dawra ta' dsatax-il-sena. Biex wieħed igħaqqad ħaġa ma' oħra u jwettaq dak kollu li jiena (bilgħajnuna ta' xi ħbieb tiegħi, fosthom u l-aqwa, il-ħabrieki Gużè Gatt) tkixxift minn xi dokumenti, sejjer hawnhekk inġib maqlubin bil-malti bċejjeċ fuq Vassalli minn fuq l-Istejjer ta' Panzavecchia (1) u Vassallo. (2)

Wara li jitkellem fuq xi tixwix rivoluzzjonarju fost il-Kavalieri Franċiżi u fost xi Maltin li mħajrin mill-Franċiżi stess ingħaqqdu bil-moħbi biex iwaqqgħu l-Gvern tal-Ordni u floku jdaħħlu l-Gvern ġdid tar-Repubblika Franċiża, Panzavecchia jissokta jgħid :—

"F'ras dan il-partit xewwiexi li kont tista' ssejjaħlu l-*Club* tal-patrijotti Maltin tqiegħed ċertu Vassalli illi, bid-dizzjonarju Malti li kien ħareġ hawnhekk Malta birraġun kollu kien ħa l-isem ta' bniedem għaref, titlu illi fil-pajjiżi ċkejkna dlonk jitħallat ma' dak ta' politku. Dan il-bniedem li kien għadu kif raġa' lejn pajjiżu minn Ruma, ra illi din il-Gżira kienet riesqa biex tieħu taqliba ħażina u sab li fiha hemm xi nies li kienu tajbin biex jingħaqdu flimkien sabiex igħinu fil-bżonnijiet nazzjonali tal-pajjiż. Induna illi l-Ordni, mitruħ bil-bosta telf li kellu, ma satax

(1) Ara "Ultimo Periodo della Storia di Malta sotto il Governo dello Ordine." (1835) pp: 343-347.

(2) Storia di Malta (1890) p. 611.

iżjed iżomm wieqaf fuq saqajh taħt it-tagħbija ta' dak il-hemm kollu; illi l-kavalieri Franċiżi kienu lesti biex jatu l-gżira f'idejn ir-Repubblika u li pajjiżu ma satax imur il-quddiem ħlief taħt l-Ordni u taħt it-treġija ta' Gvern tajjeb; mistieden għalhekk biex jingħaqad mal-partit il-kbir ta' dawk li dik il-ħabta kienu jissejħu *Ġakbini*, DEHERLU IKTAR XIERAQ illi jgħarraf u jati xi dawl lill-Gvern ta' Malta (jiġifieri tal-Ordni) fuq il-mezzi li bihom il-poplu u l-Ordni flimkien kienu jistgħu jeħelsu b'wiċċ il-ġid minn dak is-saram; u b'dan il-ħsieb huwa kiteb memorjal għaqli, xieraq u sabih. F'dan il-memorjal, Vassalli kien sab u wera mezz tajjeb ħafna sabiex iwieżen 'l-Ordni li dik il-ħabta kienet bejn sa taqa' u ma taqax u sabiex iressaq in-nazjon maltija lejn il-Gvern tagħha: dan il-mezz kien li (*a*) issir talba s-Santa Sede sabiex fl-Ordni jkun hemm id-dispensa *tar-raba' vot* (ma jibqax jikkumbatti 'l-Musulmani) illi (*b*) jinfetaħ il-port ta' Malta għall-kummerċ tal-Lvant u li (*c*) titwaqqaf Lingua ġdida biex fiha jidħlu l-Maltin. B'dan il-mod, il-Port ta' Malta jkun id-depost tal-kummerċ tal-Lvant u r-risorsi tal-pajjiż jingħaqdu ma' dawk tal-Ordni, u b'hekk wieħed ikun jista' jpatti għan-nuqqas ta' flejjes mill-Kaxxa, nuqqas li kien ġej mit-telf kbir ta' ġid li l-Ordni kellha fi Franza u b'hekk ukoll in-nazzjon Maltija tkun tista' tingħaqad mal-Ordni b'rabtiet ġodda u ta' ġieħ u fejda għat-tnejn. Billi, iżda dan il-proġett hekk għaqli ma ġiex milqugħ, Vassalli fettex triq oħra u dar għal dak il-mezz l-ieħor LI JWAQQA' L-GŻIRA F'IDEJN IL-PAJJŻANI TIEGHU. Huwa rebbaħ lill-partit tiegħu numru ta' bosta żgħażagħ mixgħulin bl-istess fehmiet, u fl-istess ħin, ingħaqad mal-partit Franċiż MHUX GHAL HAG'OHRA HLIEF BIEX IKUN JISTA' JINDUKRAH.

Id-disinni ta' Vassalli b'xorti ħażina safgħu mar-riħ. Missier ta' familja, illi għaraf jisraq is-sigriet minn fomm ibnu li kien imdaħħal fil-konfeffa, mar jikxef lin-nies ta' din ix-xirka u għalhekk arrestaw lil Vassalli, lil Barbara u oħrajn tal-partit, u minnufih ġibuhom quddiem Kummissjoni li twaqqfet għal dan l-iskop waħdu. Din il-Kummissjoni Kriminali, magħmulha minn erba' ballji, megħjunin minn tliet avukati Maltin, fettxet jew għall-inqas għamlet ta' bir-ruħha li tfittex tagħmel il-ħila tagħha kollha biex tipprova l-ħtija ta' dawk li kienu mdaħħlin fil-konfeffa, iżda l-ħjiena ta' Vassalli u ta' Barbara kienet daqshekk fina illi qarqet bit-tkewtil u tgħarbil tal-istess Bonanni, għal-kemm dan kien avukat imħarreġ għall-aħħar fis-sengħa qadima u lħiħa ta' l-istaħriġ.

It-tmiem tax-xogħol kollu ta' dik il-Kummisjoni kien illi Vassalli ġie magħluq fil-Forti tar-Rikażli u ż-żagħżugħ Barbara itturrufnat għal dejjem minn Malta. Fit-tmexxija ta' dil-Kummissjoni kien hemm ħaġa ta' min ikun jafha, jiġifieri illi *tnejn mill-membri* tal-istess Kummissjoni kellhom jagħmlu ħaqq min-nies li kienu jħossu bħalhom u li kienu huma li xewxuhom minn taħt, u fuq hekk jistħoqq li jibka' msemmi dan il-mezz li bih wieħed minn fost il-membri tal-Kummissjoni fittex li jaħbi ismu u jsalva rasu. Ġurnata qabel ma kellu jiġi meħud quddiem il-Kummissjoni biex jiġi mistoqsi, intqal lil Vassalli li hemm persuna (bla ma jafuha) li tixtieq tkellmu. Vassalli kien dik il-ħabta miżmum f'ħabs mudlam maksum minn ħajt qadim tal-injam... u għalhekk dik il-persuna li dehret bil-moħbi, b'riħet dak l-irpar tal-injam, biex ma jiġix magħruf, hedded lil Vassalli b'mewt żgura kemm-il-darba fit-twiġibiet tiegħu quddiem il-Kummissjoni jkollu l-ħila jsemmi l-isem tal-Balliju N... u telaq mingħajr ma qal xejn iżjed.

Dawn il-bċejjeċ ma kenitx xi ħaġa ġdida għall-Gvern li ftit jew wisq kien jaf bihom u għalhekk Rohan, billi f'dawk il-konfeffi kienu mdeffsin ukoll xi membri tal-Ordni, ma satax jieħu passi ħorox kif kienu jinħtieġu f'dawk iċ-ċirkostanzi mwiegħra u tal-biża'. L-istess Vassalli fl-aħħar dehra li kien deher quddiem l-Imħallfin tiegħu kien wieġeb "Jekk tridu tafu x'kienu l-ħsibijiet tiegħi, agħmlu mistoqsija lil Ransijat" Għalhekk kienet ħaġa xierqa illi l-Gvern, kif kien meħtieġ minn għaqlu, ma jibqax ifittex u jitkixxef iżjed fuq dil-ħaġa, l-iktar mita kien jaf illi l-biċċa l-kbira tal-pôplu kienet beqgħet sħiħa fis-sedq lejn il-Gvern tagħha u ma kenitx turi ruħha mħajra li titbiegħed minn dik il-fedeltà illi għal żmien twil ta' snin kien ta xhieda tagħha lejn dak il-Gvern li kien ilu mwaqqaf u qiegħed iseħħ."

Barra minn dana, GioAntonio Vassallo fl-Istorja tiegħu jtarraf xi ħwejjeġ illi Panzavecchia ma jsemmix. Hu jgħid :—

"F'dan il-waqt kien hemm partit repubblikan, magħmul minn Kavalieri Franċiżi u minn Maltin ta' l-aħjar qatgħa. Dan il-partit kien qiegħed jaħdem kontra l-Ordni u aktar ma kienu jiżdiedu r-rebħiet illi l-armata tar-repubblika kienet qiegħda tagħmel, aktar kien qiegħed jikber il-partit.

Fost l-ewwel nies ta' dan il-partit kien hemm : il-balliju de Rohan, magħruf l-iżjed bl-isem tal-prinċep Camillo, il-Kommendaturi Ransijat, Bardonenche u Fay, il-Kav. St. Priest u l-inġinier Toussard; fost il-Maltin is-Sur Caruson, in-negozjanti Eynaud u Pussielgue u s-Sinjuri G. Guido, D.

Doublet, M.A. Vassalli u V. Barbara ma' bosta oħrajn. Dawn in-nies (illi bħar-repubblikani mill-iktar ħorox ta' Franza ħadu l-isem ta' *Ġakbini)* kienu jżommu l-laqgħat tagħhom ġewwa dar f'Ħal-Lija u kellhom xi ftehim b'ittri ma'Dolomieu, f'Pariġi, u ma' xi diretturi tar-Repubblika u iżjed tard kienu jibagħtu xi ittri lill-ġeneral Bonaparti...

Qabel ma dar mal-partit Franċiż flimkien ma' bosta oħrajn, Vassalli kien poġġa quddiem il-Gran Mastru u l-Kunsill xi proġetti dwar il-pulîtka u l-istat finanzjarju li bihom hu kien jittama li jista' jsewwi bil-bosta l-kondizzjoni tal-Ordni, sew f'dak li hu ftehim u rabtiet internazzjonali kemm f'dawk li jolqtu lill-pajjiż u n-nies ta' ġo fih. Iżda fost il-proposti kien hemm dik tat-twakkif ta' lingua nazzjonali Maltija u din kienet ħaġa li l-Ordni qatt ma ried jisma' biha. Kien hemm maħsub li ssir il-paċi mat-Tork, ħaġa li kienet ta' vantaġġ mill-iżjed għall-Malta. Din tal-aħħar, ingħidu s-sewwa, ma kenitx taqbel mal-prinċipji tal-Ordni, iżda dawn il-prinċipji l-anqas ma kienu jaqblu għal mal-pulîtka ta'dawk iż-żmenijiet. Kien hekk fieragħ u għalxejn dan il-proġett tal-paċi, illi għalkemm darba kien hemm il-ħsieb li jieqaf għal xi żmien il-ġlied mat-Torok, (ħaġa li Rohan kien ilu jixtieqha; u li għaliha, bil-għajnuna ta' Spanja, it-Tork diġà kien mejjel rasu), dan il-ħsieb, il-Kunsill l-anqas ma wasal biex katt jilqgħu u jwettqu.

F'dan il-waqt il-partit beda jiżdied u baqa' daqshekk jiżdied fil-kotra u fil-qawwa illi l-Gvern baża' minnu. Ara kemm hu hekk illi Vassalli, Barbara u oħrajn ittieħdu quddiem Kummissjoni magħmula minn ballji u legali, iżda l-proċess tagħhom sar fuq-fuq, il-għaliex billi kienu jafu illi f'din it-tabxa kien hemm imdeffsin bosta mill-membri tal-Ordni, beżgħu li jinqala' l-ħama u li dawna kienu jiġu fil-għali li kieku l-Kummissjoni kellha tifli dil-ħaġa mill-qiegħ nett; u l-anqas ma kien ikun għaqal ta' Gvern illi juri lis-Slaten ħbiebu li f'qalbu stess għandu din il-ferita kollha f'dawk iż-żmenijiet hekk koroh. Sa dat-tant Barbara u oħrajn ġew itturrufnati u Vassalli magħluq fil-Forti Rikażli minn fejn wara ftit għabbewh fuq bastiment grieg. Il-kaptan urih l-akbar ħlewwa u niżżlu bil-moħbi fl-art ta' Salerno. Uħud beqgħu taħt arrest: u wara li tellquhom, il-Gvern baqa' jżomm għajnejh fuqhom."

Minn dan li qalulna sew Panzavecchia kemm Vassallo jidher li għal ħabta tal-1797 Vassalli, wara li tħabat għalxejn biex jirranġa d-dinja mal-Ordni, fuq memorjal li għamel bla ma kien milqugħ, ingħaqad mal-partit Franċiż, sar Kap tax-

xirka Maltija tal-Ġakbini u *fassal il-pjan* biex iwaqqa' l-Gżira f'idejn il-Maltin, jiġifieri li jqajjem rewwixta kontra l-Ordni bil-ħsieb li jkeċċiha jew iġagħlha titlaq mill-Gżira. Fost il-maltin,imseħbin ma' Vassalli, Panzavecchia ma jsemmix ħlief lil Barbara,u fost il-Kavalieri mdeffsin fil-konfeffa ma jidhirx imsemmi ħlief Ransijat u ieħor li ħeba ismu u li skond Panzavecchia kien wieħed mill-balliji. Panzavecchia kif diġà għedna kien ixjeħ minn Gian Anton Vassallo u lil Vassalli kien laħqu u jafu sewwa u nistgħu ngħidu li hu kien l-aqwa kittieb li sata' jħallilna l-irqaq tifkiriet fuqu. Dnub li wara dan il-proċess u weħla ħabs ta' Vassalli, fuqu ma għarrafna xejn iżjed (1). Dnub ukoll li ebda tifkira ta' kopja tal-memorjal ta' Vassalli ma nżammet jew s'issa ma stajna nsibu fost id-dokumenti li għandna. Gian Anton Vassallo jsemmi xi ħwejjeġ li Panzavecchia ma jsemmix. Vassallo li għex mill-1817 sal-1868 laħaq tajjeb lil ulied Vassalli, iżda dak li tarrfilna iktarx ħadu minn xi tifkiriet miktuba jew minn fomm ix-xjuħ. Vassallo jatina l-ismijiet ta' dawk il-Kavalieri Franċiżi u nies oħra Maltin (il-biċċa l-kbira ta' nisel franċiż) li kienu mdeffsin bħala Ġakbini fil-konfeffa u barra minn dan isemmilna żewġ ħwejjeġ li għalina kienu ġodda, jiġifieri d-dar ta' Ħal-Lija fejn il-Ġakbini kienu jilteqgħu, u l-ħarba ta' Vassalli mill-ħabs tar-Rikażli fuq bastiment grieg li niżżlu f'Salerno (2.)

(1) Il-Kanonku Fortunat Panzavecchia laħaq lil Vassalli dwar l-1825 mita dan kien ilu dwar ħames snin li raġa' ġie Malta wara d-19-il-sena li kien ilu msiefer. Dik il-ħabta, Panzaveccnia kellu mat-28 sena waqt li Vassalli kellu mal-61 sena. Tarġa' Panzavecchia, dik l-istess ħabta, kien Segretarju tal-Università u Vassalli kien għadu kif ġie maħtur Professur tal-Malti fl-istess Università. Panzavecchia li twieled fl-1797, jiġifieri fl-istess sena tat-taqlib u twegħir li fih kien imdaħħal Vassalli, ma satax ikun jaf b'dawn il-bċejjeċ ħlief b'dak li sama' minn nies ixjeħ minnu, u forsi minn għand l-istess Vassalli, jew minn fuq xi dokumenti. Iżda hu sata' jimla bosta toqob tal-ħajja mqallba ta' Vassalli minn mindu dana kellu jaħ-rab mill-ħabs tar-Ricażli sa mita ġie biex jagħlaq għajnejh. Panzavecchia laħaq ukoll lil ulied Vassalli li kienu stampaturi, fosthom lil Grabiel li milli jidher kien midħla tiegħu. Għandu kien stampa xi kotba fosthom "Storia Kasira ta' Malta" (1847) u "Fejn tibka Malta" (1847). Waħda mit-tfal bniet ta' Grabiel kienet għadha tiftakar lil Panzavecchia jmur fl-Istam-perija ta'?missierha fi Strada Forni u *jgħaddi mill-bieb ta' Strada Cristoforo.*

(2) Vassallo niżżel ukoll tagħrifa ċkejkna fuq Vassalli bħala bniedem magħrnf għax-xogħlijiet tiegħu fuq il-lsien Malti u fuq Census Barbara (sieħeb Vassalli) li wara li ġie itturrufnat ingħaqad mal-armata ta' Napuljun, sar captan tal-baħar fil-battalji franċiżi, nbagħad f'dawk ta' Napli tar-Re G. Murat. Kontra dak li jistkarru xi storiċi taljani, Vassallo jgħarrafna ukoll illi Barbara kien tħabat ħafna biex ma jħallix lil sidu Murat li kien tilef ir-renju tiegħu, jitlaq minn Korsika al Pozzo (f'Kalabrija), fejn Murat gie xkubettjat f'Ottubru tal-1815, għax kien jaf li ma kellhomx u la il-qawwa ta' nies u l-anqas it-tama żgura fil-pôplu.